

УДК 347.94

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.45>

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ПРИМУСОВЕ ВИСЕЛЕННЯ

Стеценко А.А.,

аспірант кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ,
адвокат

Стеценко А.А. Особливості доказів та доказування у справах про примусове виселення.

Стаття присвячена проблемі визначення особливостей доказів та доказування у справах про примусове виселення.

Автор у статті зазначає, що право на житло спрямоване на забезпечення права на достатній рівень проживання людини. Водночас воно має безпосередній зв'язок з фундаментальними правами людини, такими як право на життя, недоторканність приватного життя, охорона здоров'я та ін. Внаслідок цього позбавлення житла ставить під загрозу як життя людини, його нормальний соціальний розвиток, так і можливість мати сім'ю, працевлаштовуватися. Саме це посилює соціальну нерівність, породжує соціальні конфлікти, утворює підґрунтя для маргіналізації суспільства та створює умови для можливого фактичного обмеження прав дитини, жінок, інших гендерів. Гарантією реалізації права на житло є встановлений частиною третьою статті 47 Конституції України виключно судовий порядок виселення.

За результатами проведеного дослідження зроблено наступні висновки. Так, автор вважає, що до основних особливостей доказів та доказування у справах про виселення можна віднести таке: справи про виселення розглядаються виключно в порядку цивільного судочинства, оскільки в них хоча б однією зі сторін є фізична особа; слід погодитись із позицією В.І. Бобрика про те, що до загального предмета доказування у справах про виселення входять обставини, що свідчать про незаконність проживання або втрату права на проживання відповідача в конкретному житлі, а також про порушення відповідачем прав та/або інтересів позивача, а щодо особливостей доказів та доказування про виселення маємо зазначити, що вони обумовлені особливостями конкретної цивільної справи; для цивільних справ про виселення є характерним використання таких засобів доказування: письмові докази, електронні докази та показання свідків.

Ключові слова: житло, цивільне процесуальне законодавство України, цивільне проце-

суальне право України, цивільний процес, цивільне судочинство, докази, засоби доказування, предмет доказування, докази в справах про виселення, засоби доказування у справах про виселення.

Stetsenko A.A. Specific features of evidence and proving within forced eviction cases.

The article is focused on the problem of determining the specific features of evidence and proving within forced eviction cases.

The author of the article has specified that the right to housing is aimed at ensuring the right to a sufficient level of human habitation. At the same time, it has a direct relationship with fundamental human rights, such as the right to life, inviolability of private life, health care, etc. As a result, deprivation of housing endangers a person's life, his or her normal social development, as well as the opportunity to have a family and get a job. It intensifies social inequality, generates social conflicts, forms the basis for the marginalization of society and creates conditions for the possible actual restriction of the rights of children, women and other genders. The exclusively judicial procedure of eviction is the guarantee for the realization of the right to housing, which is established by Part 3 of the Art. 47 of the Constitution of Ukraine.

The following conclusions were made on the basis of the results of the conducted research. Thus, the author believes that the main specific features of evidence and proving within eviction cases should include the following: eviction cases are exclusively heard within civil proceedings, since an individual is at least one of the parties; we should agree with the point of view expressed by V.I. Bobryk that the general subject matter of proving in eviction cases includes circumstances testifying the illegal residence or loss of the defendant's right to reside in a specific dwelling, as well as the violation of the plaintiff's rights and / or interests by the defendant; and we should note that specific features of evidence and proving of eviction are determined by the specifics of a

certain civil case; the following means of evidence are typical for civil eviction cases: written evidence, electronic evidence and witness statements.

Key words: housing, civil procedural legislation of Ukraine, civil procedural law of Ukraine, civil proceedings, civil judiciary, evidence, means of proving, subject matter of proving, evidence within eviction cases, means of proving in eviction cases.

Постановка проблеми та її актуальність.

Житло є одним із засобів реалізації права на достатній життєвий рівень [1, с. 53]. Відповідно сучасне розуміння житлових прав ґрунтується на визнанні цього права як невід'ємної частини прав людини, а отже, відповідним чином потребує захисту [2, с. 157]. Варто погодитися, що право на житло спрямоване на забезпечення права на достатній рівень проживання людини. Водночас воно має безпосередній зв'язок з фундаментальними правами людини, такими як право на життя, недоторканність приватного життя, охорону здоров'я та ін. Внаслідок цього позбавлення житла ставить під загрозу як життя людини, його нормальний соціальний розвиток, так і можливість мати сім'ю, працевлаштовуватися. Саме це посилює соціальну нерівність, породжує соціальні конфлікти, утворює підґрунтя для маргіналізації суспільства та створює умови для можливого фактичного обмеження прав дитини, жінок, інших гендерів.

Гарантією реалізації права на житло є встановлений частиною третьою статті 47 Конституції України виключно судовий порядок виселення. Як правильно зазначає В.І. Бобрик, конституційна гарантія, передбачена в частині третій статті 47 Конституції України, передбачає виключно судовий порядок виселення. Це означає, що в Україні не існує й не може існувати адміністративної процедури виселення чи позбавлення житла, у т. ч. й виселення за санкцією прокурора осіб, які самоправно зайняли жиле приміщення або проживають у будинках, що загрожують обвалом, як це передбачено в частині першій статті 109 Житлового кодексу України. Також виселення не може бути реалізоване в порядку самозахисту цивільних прав, оскільки відповідні дії будуть не лише прямим порушенням статті 47 Конституції України, а й утворюватимуть склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 162 Кримінального кодексу України [3, с. 320]. Вчений слушно зазначає, що в судовій практиці цивільні справи про виселення не є численними. Проте вони мають виключне значення для їх учасників, оскільки стосуються їх базових інтересів, особливо для відповідачів. При їх вирішенні суди стикаються з багатьма недоліками матеріального та процесуального права [3, с. 320]. Однією з актуальних

проблем, що потребує детального наукового дослідження, є визначення особливостей доказів та доказування у справах про виселення.

Стан опрацювання проблеми. Дослідження наукової літератури, присвяченої доказам та доказуванню у цивільних справах, свідчить, що загальним питанням присвячено низку наукових праць. Серед них заслуговують на увагу праці таких учених, як О.О. Грабовська [4], О.О. Коваленко [5], В.А. Кройтор [6–11], О.С. Погребняк [11], О.І. Сліпченко [12–14], Я.М. Садикова [15], Т.В. Степаненко [16], Т.С. Супрун [17–19], В.І. Тertiшніков [20], Р.В. Тertiшніков [21], С.Я. Фурса [22–23], Т.В. Цюра [24], А.С. Штефан [25–26], О.О. Штефан [27–28], М.Й. Штефан [29], М.М. Ясинок [30] та ін. Ці вчені провели ґрунтовні наукові дослідження загальних проблем визначення сутності та змісту цієї категорії, її значення в механізмі доказової діяльності.

Дослідження наукової літератури, присвяченої особливостям розгляду справ про виселення, свідчить, що цим питанням присвячено низку наукових праць. Серед них заслуговують на увагу праці учених О.Є. Аврамової [1], В.І. Бобрика [3], В.В. Породько [31] та інших. Проте наразі відсутні наукові праці, які б висвітлювали саме особливості доказів та доказування у справах про виселення.

Метою статті є виокремлення особливостей доказів та доказування у справах про виселення.

Виклад основного матеріалу. Як слушно зазначає В.А. Кройтор, звернення до суду як реалізація судового порядку захисту житлових прав у межах юрисдикційної форми захисту є найбільш ефективним [32, с. 137]. Справи про виселення розглядаються виключно в порядку цивільного судочинства, оскільки в них хоча б однією зі сторін є фізична особа. Разом з тим, у практиці судів загальної юрисдикції та господарських судів трапляються справи про виселення юридичних осіб з нежитлових приміщень [31].

Справи про виселення є збірним (комплексним) утворенням, що об'єднує різні за правовою природою та змістом справи, зокрема: справи про усунення перешкод у користуванні житловим об'єктом нерухомого майна шляхом виселення, справи про виселення з різного роду соціального житла (житла, віднесеного до загального житлового фонду державної чи комунальної власності, службового житла, гуртожитку тощо) з наданням або ненаданням іншого житлового приміщення, справи про виселення з житла, що перебуває в аварійному стані або у стані, непридатному для проживання людей, справи про виселення у зв'язку зі зверненням стягнення на предмет іпотеки [3, с. 321]. При цьому слід мати на увазі, що деякі спірні питання дотично пов'язані з місцем проживання й не

належать до компетенції цивільних суддів. Так, як впливає з висновків Великої Палати Верховного Суду, юрисдикція загальних судів не поширюється на спори щодо користування приміщеннями культових споруд (монастирів) – келіями, у т. ч. щодо виселення з них. Це пов'язано з тим, що законодавець у Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» надав релігійним організаціям в Україні право автономно здійснювати свою діяльність, визначати напрями цієї діяльності, утворювати у своєму складі необхідні органи для провадження діяльності і, зокрема, вирішувати відповідні спори у разі їх виникнення відокремлено від держави. Звільнення відповідачки з монашого стану не перетворює спір про користування келією у цивільно-правовий [33].

Відповідно до ч. 3 ст. 12 ЦПК України, кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи й на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, установлених цим Кодексом. Таке доведення здійснюється винятково на підставі поданих до суду доказів, отриманих з відповідних засобів доказування, що виступають визначеним ЦПК України інструментом доказової діяльності учасників справи. Відповідна доказова діяльність (доказування) спрямовується на пізнання певних обставин, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи та підлягають установленню під час ухвалення судового рішення (ч. 2 ст. 77 ЦПК України). Практично предмет доказування – факти, які необхідно встановити для вирішення справи. Тлумачення вказаних статей дозволяє зробити висновок, що ЦПК України наголошує на необхідності встановлення в ході судового розгляду по кожній цивільній справі певних обставин – предмета доказування. Правильне визначення предмета доказування має велике значення для цивільного судочинства, забезпечує його законність, оперативність [9, с. 92].

Предмет доказування – специфічна категорія, яка окреслює коло фактів матеріально-правового значення, що належать встановленню для вирішення цивільної справи по суті, тобто тільки для вирішення питання про права й обов'язки сторін. Саме таке поняття предмета доказування дозволяє суду правильно здійснити підготовку справи до судового розгляду, вчиняти інші дії, спрямовані на забезпечення всебічного й повного дослідження обставин цивільної справи. Коло обставин, на які сторони посилаються як на підстави своїх вимог і заперечень, або на які вказують інші особи, може бути різноманітним, а предмет доказування у конкретній цивільній справі достатньо визначений. На його склад указує норма матеріального права, яку слід

застосувати в даному конкретному випадку [с. 190].

Щодо визначення предмета доказування в справах про виселення, можна підтримати позицію В.І. Бобрика про те, що до предмета доказування у справах про виселення входять обставини, що свідчать про незаконність проживання або втрату права на проживання відповідача в конкретному житлі, а також про порушення відповідачем прав та/або інтересів позивача [3, с. 323]. Оцінюючи важливість установлення першої обставини справи «незаконність проживання або втрату права на проживання відповідача в конкретному житлі», слід мати на увазі те, що відповідачі проживають у спірному приміщенні на законних підставах. Це положення можна продемонструвати відповідним прикладом із судової практики. Так, Верховний Суд у складі колегії суддів першої судової палати касаційного цивільного суду у своїй постанові від 28 грудня 2022 року (справа № 752/2545/21, провадження № 61-7437св22) зазначив: «...при вирішенні справи про виселення особи чи визнання такою, що втратила право користування, що по суті буде мати наслідком виселення, суд повинен провести оцінку на предмет того, чи є втручання у право особи на повагу до її житла не лише законним, а й необхідним у демократичному суспільстві. Інакше кажучи, виселення особи має відповідати нагальній суспільній необхідності, зокрема бути співрозмірним із переслідуваною законною метою.

Заявляючи вимогу про виселення відповідачів зі спірної квартири, ОСОБА_1 вказувала, що відповідачі живуть у ній без будь-яких законних підстав, не будучи ні власниками, ні наймачами цього житлового приміщення.

Заперечуючи проти виселення, відповідачі посилались на законність користування спірною квартирою, виходячи із договору оренди, укладеного 20 грудня 2019 року строком на 3 роки, за яким це житло використовується орендарем ОСОБА_5 виключно для проживання орендаря та членів її сім'ї: ОСОБА_2, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7.

Відповідно до статті 810 ЦК України за договором найму (оренди) житла одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання в ньому на певний строк за плату. Підстави, умови, порядок укладення та припинення договору найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності, встановлюються законом. До договору найму житла, крім найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності, застосовуються положення цього Кодексу, якщо інше не встановлено законом.

Установивши, що відповідачі вселилися у спірну квартиру на законних підставах і тривалий час проживали в цьому житлі, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про відсутність підстав для задоволення позовних вимог ОСОБА_1 про виселення відповідачів.

Згідно зі статтею 814 ЦК України у разі зміни власника житла, переданого у найм, до нового власника переходять права та обов'язки наймодавця.

Відмовляючи в задоволенні позову ОСОБА_1, апеляційний суд обґрунтовано виходив з того, що позивачка як нова власниця спірного житла набула прав та обов'язків наймодавця за договором оренди, укладеним попереднім власником цього майна ОСОБА_3 з ОСОБА_5, та повинна їх виконувати до закінчення строку дії договору (19 грудня 2022 року) або до моменту його припинення з будь-яких інших підстав.

Враховуючи те, що станом на час звернення позивачки до суду відповідачі не втратили право проживання у придбаній позивачкою квартирі, а сам по собі факт набуття ОСОБА_1 права власності на це житло, обтяжене правом користування ним відповідачами, не може бути підставою для позбавлення їх права на житло, передбаченого статтею 8 Конвенції, апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що відповідачі не можуть бути виселені зі спірної квартири з підстав, зазначених у позові» [35].

Обставини справи встановлюються судом на підставі відповідних доказів. Згідно зі ст. 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд установлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: письмовими, речовими й електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків.

Характеризуючи особливості доказів і доказування про виселення, маємо зазначити, що вони обумовленні особливостями конкретної цивільної справи. Так, у справах про виселення дитини обов'язковим доказом є письмовий висновок органу опіки та піклування щодо розв'язання спору, який подає цей орган до суду на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи (частини четверта та п'ята статті 19 СК України). Висновок органу опіки та піклування є документом, який подається для прийняття відповідного рішення судом, тобто він є доказом у цивільній справі, який підлягає оцінці в сукупності з іншими доказами. Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрун-

тованим, суперечить інтересам дитини. Письмовий висновок органу опіки та піклування щодо розв'язання спору виконує допоміжну функцію при вирішенні спорів, які стосуються прав та інтересів дітей, і спрямований передусім на отримання максимальної інформації щодо обставин, які мають значення для вирішення конкретного спору, оскільки орган опіки та піклування має повноваження встановлювати відомості, одержані в результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні тощо [3, с. 323]. Оцінюючи факт відсутності письмового висновку органу опіки щодо розв'язання спору у справі № 559/1215/19, Верховний Суд у постанові від 12 жовтня 2022 року визнав це порушенням, яке не призвело до неправильного вирішення справи, оскільки у справі, що переглядається, судами встановлено факт самовільного вселення відповідачів до спірного житлового приміщення, а тому висновок щодо розв'язання спору потребуватиме правової оцінки наслідків самовільного вселення, що належить до повноважень суду [36]. Тому брак такого висновку є порушенням норм процесуального права, що може не впливати на правильне вирішення спору по суті [3, с. 323].

Так, у справі за заочним рішенням Дергачівського районного суду Харківської області від 11.05.2012 р. за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про усунення перешкод у користуванні жилим будинком шляхом виселення, позивач на обґрунтування позовних вимог посилався на те, що: «на підставі та відповідно до умов договору про задоволення вимог іпотекодержателя, посвідченого 17.03.2006 р. приватним нотаріусом Харківського міського нотаріального округу ОСОБА_3 та зареєстрованого за реєстровим № 485, вона набула право власності на жилий будинок АДРЕСА_1. 16.02.2010 р. вона зареєструвала в КП «БТІ» Дергачівського району право власності на вищевказаний будинок, але в будинку продовжує проживати відповідач, а також у будинок періодично заїжджають та мешкають там невідомі їй особи. Вважає, що проживання в належному їй на праві власності жилу будинку сторонньої особи перешкоджає їй користуватись і вільно розпоряджатись належним їй майном, що призводить до порушення її права приватної власності. Просить усунути перешкоди в користуванні належним їй на праві власності будинком АДРЕСА_1 шляхом виселення відповідача та всіх осіб, які проживають у будинку». Відповідно в судовому засіданні досліджувався насамперед письмовий доказ – договір про задоволення вимог іпотекодержателя, посвідчений 17.03.2006 р. приватним нотаріусом Харківського міського нотаріального округу ОСОБА_3 та зареєстрований за реєстровим № 485 [37].

В останні роки учасники цієї категорії цивільних справ все частіше подають до суду електронні докази, переважно у вигляді фотографій, відео- та звукозаписів. Доказова діяльність з цим видом доказів має здійснюватися з дотриманням вимог, установлених у статтях 100, 101 ЦПК України [3, с. 323].

Показаннями свідків можуть підтверджуватись ті факти, які складно чи неможливо підтвердити за допомогою письмових або електронних доказів, зокрема, відмову наймача звільнити займане приміщення тощо [3, с. 323]. Так, у справі, яка була розглянута Марганецьким міським судом Дніпропетровської області за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про виселення позивачка обґрунтовувала свої вимоги тим, що їй на праві власності належить житловий будинок за АДРЕСА_1, а відповідач, її онук ОСОБА_2, систематично порушує правила співжиття, ігнорує, ображає, ніде не працює, у позивачки в будинку зникають гроші, добровільно виселитися відповідач з будинку не бажає, порушуючи таким чином права позивачки як власника. Посилаючись на зазначені обставини, ОСОБА_1 просила виселити відповідача з будинку з підстав, передбачених ст. 116 Житлового кодексу України. У судовому засіданні свідок ОСОБА_3 пояснила, що відповідач не наркоман та не зловживає спиртними напоями, але зі слів позивачки свідок знає, що відповідач виносив з дому метал і продавав. Також свідок ОСОБА_4 у судовому засіданні пояснила, що відповідач нормальний, тихий, добрий, спокійний, не грубіян але зі слів позивача знає, що відповідач повітягував із сараю труби та вкрав у позивачки гроші [38].

Висновки. З огляду на викладене вище, до основних особливостей доказів та доказування у справах про виселення можна віднести таке: справи про виселення розглядаються виключно в порядку цивільного судочинства, оскільки в них хоча б однією зі сторін є фізична особа; слід погодитись із позицією В. І. Бобрика про те, що до загального предмета доказування у справах про виселення входять обставини, що свідчать про незаконність проживання або втрату права на проживання відповідача в конкретному житлі, а також про порушення відповідачем прав та/або інтересів позивача, а щодо особливостей доказів та доказування про виселення маємо зазначити, що вони обумовленні особливостями конкретної цивільної справи; для цивільних справ про виселення є характерним використання таких засобів доказування: письмові докази, електронні докази та показання свідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аврамова О.Є. Право на житло: цивільно-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету.*

- Серія : Юридичні науки. 2017. Вип. 6. Т. 1. С. 52–55.
2. Галянтич М.К., Тилик Т.М. Поняття житлових прав. *Приватне право і підприємництво.* 2018. Вип. 18. С. 157–161.
 3. Бобрик В.І. Процесуальні особливості судового розгляду цивільних справ про виселення. *Правові новели. Науковий юридичний журнал.* 2024. № 22. С. 320–328.
 4. Грабовська О.О. Зміст предмета доказування у цивільному судочинстві. *Jurnalul juridic national: teorie și practică.* 2015. № 6. С. 38–41.
 5. Коваленко О.О. Зміст предмета доказування у цивільному судочинстві (цивільному процесі). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки.* 2018. Випуск 3. Том 1. С. 8–102.
 6. Кройтор В.А. Поняття доказів та засобів доказування в сучасному цивільному процесуальному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 1. С. 113–117.
 7. Кройтор В.А. Проблеми визначення предмета доказування в сучасному цивільному судочинстві України. *Право і суспільство.* 2023. № 1. С. 68–76.
 8. Кройтор В.А. Розподіл обов'язків з доказування у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. *Право і суспільство.* 2023. № 4. С. 92–101.
 9. Кройтор В.А. Проблеми визначення предмета доказування в справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2023. № 63. С. 92–96.
 10. Кройтор В.А., Сліпченко О. І. Розподіл обов'язків з доказування у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. *Порівняльно-аналітичне правознавство.* 2023. № 1. С. 171–179.
 11. Погребняк С.П., Кройтор В.А. Судовий захист законних інтересів фізичних осіб при примусовому наданні медичної допомоги : монографія. Харків : НікаНова, 2012. 278 с.
 12. Сліпченко О.І. Докази та доказування в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2010. 22 с.
 13. Сліпченко О.І. Докази та доказування в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2010. 22 с.

14. Сліпченко О.І., Кройтор В.А. Докази та доказування в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : монографія. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2012. 244 с.
15. Цивільний процес : навч. посіб. / В.А. Кройтор, Я.М. Садикова ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Суми, 2020. 372 с.
16. Цивільний процес : навч. посіб. / [О.Г. Бортнік, О.Л. Зайцев, В.А. Кройтор та ін.] ; за заг. ред. проф. В.А. Кройтора ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.
17. Супрун Т.С. Докази та доказування у справах про встановлення та оспорування батьківства (материнства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2017. 236 с.
18. Супрун Т.С. Докази та доказування у справах про встановлення та оспорування батьківства (материнства) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2017. 18 с.
19. Супрун Т.С. Поняття предмета доказування у цивільному судочинстві. *Форум права*. 2016. № 5. С. 190–198. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_33.pdf.
20. Тertiшніков В.І. Цивільний процес України : наук.-практ. посіб. Вид. 5-те, доп. і перероб. Харків : Юрайт, 2013. 424 с.
21. Тertiшніков Р.В. Доказування і докази в судочинстві України : наук.-практ. посіб. Харків : ФІНН, 2009. 88 с.
22. Фурса С.Я. Окреме провадження в цивільному процесі України : навч. посіб. Київ : Поліграфічний центр КНУ, 1999. 309 с.
23. Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі : наук.-практ. посіб. Київ : Вид. Фурса С.Я. ; КНТ, 2005. 256 с. (Серія: Процесуальні науки).
24. Цюра Т. Загальні проблеми діяльності суду при дослідженні та оцінці доказів. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 11. С. 49–52.
25. Штефан А.С. Вчення про механізм доказування в цивільному судочинстві : монографія. НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ. Київ : Інтерсервіс, 2018. 392 с.
26. Штефан А.С. Механізм доказування: теорія і практика у цивільному судочинстві : монографія. НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ. Київ : Інтерсервіс, 2021. 444 с.
27. Штефан О.О. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 368 с.
28. Штефан О.О. Цивільний процесуальний захист суб'єктивного авторського права: теорія, законодавство, судова практика : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2017. 544 с.
29. Штефан М.Й. Цивільний процес : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти. Вид. 2-ге, перероб. та доповн. Київ : Ін Юре, 2001. 694 с.
30. Цивільний процес. Підручник [за заг. ред. д. ю. н., доцента М.М. Ясинка]. Київ : Алерта, 2014. 744 с.
31. Породько В.В. Підстави виселення зі службового житла в контексті висновків Великої палати Верховного Суду. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 39–43.
32. Кройтор В.А. Система цивільно-правових засобів захисту житлових прав. *Право і безпека*. 2016. № 1 (60). С. 135–140.
33. Постанова Верховного Суду від 17 серпня 2022 р. у справі № 607/15017/20-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106204809>.
34. Цивільне процесуальне право України : підруч. для юрид. вузів і фак. / В.В. Комаров, В.І. Тertiшніков, Є.Г. Пушкар та ін. ; за ред. В.В. Комарова. Харків : Право, 1999. 592 с.
35. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів першої судової палати касаційного цивільного суду від 28 грудня 2022 р. у справі № 752/2545/21. Проведення № 61-7437св22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108262221>.
36. Постанова Верховного Суду від 12 жовтня 2022 р. у справі № 559/1215/19-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106868297>.
37. Заочне рішення Дергачівського районного суду Харківської області від 11.05.2012 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/24030869>.
38. Рішення Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 27 березня 2013 р. у справі № 0424/2999/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41351863>.